

УДК 339.9:338.439.02

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/184-4>**Марина А.С.**кандидат економічних наук, доцент,
Національний авіаційний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5634-9402>**Янковська Я.Р.**здобувач освіти ОС «Магістр»,
Національний авіаційний університет**Maryna Anna, Yankovska Yana**

National Aviation University

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ ГЛОБАЛЬНОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

Дослідження глобальної продовольчої безпеки є важливим елементом характеристики сучасних тенденцій розвитку економіки світу та формування потенційних світогосподарських зв'язків. Розуміння ключових причин, які є передумовами виникнення та загострення продовольчих криз сприятиме використанню найбільш дієвих інструментів та механізмів забезпечення продовольчої безпеки на глобальному рівні. Оцінка стану продовольчої безпеки може проводитись з використанням глобального індексу продовольчої безпеки на основі якого проводиться рейтингування країн та виявлення найбільш негайних до розв'язання складових продовольчої безпеки. На стан продовольчої безпеки на глобальному рівні впливають кризові явища різного походження: економічні, екологічні, економічні, політичні тощо, підвищуючи ймовірність голоду в деяких регіонах світу. Україна залучена в світову структуру постачань продовольчих товарів, тому повномасштабне вторгнення росії значно посилює небезпек погіршення стану продовольчої безпеки на глобальному рівні.

Ключові слова: продовольча проблема, продовольча криза, забезпечення продовольчої безпеки, голод, продовольство, продукти харчування.

STUDY OF THE STATE OF GLOBAL FOOD SECURITY

The article is devoted to the study of the state of the global food problem. Today, one of the most important and urgent global problems of humanity is food security, as the population of the world is growing rapidly, there is a threat that the existing natural resources are not enough to produce the amount of food that is necessary for the consumption of the population. Uneven development and irrational use of resources aggravate the food problem. In these conditions, it is urgent to strengthen the cooperation of countries to solve the global food problem. The threat of global food security makes the issue of increasing agricultural productivity more urgent than ever in countries that are currently the largest producers of agricultural products, including Ukraine. Despite the considerable amount of theoretical and analytical information on food security programs, insufficient attention has been paid to the causes and preconditions of the problem of hunger. In particular, the article presents the key concepts of global food security and examines the causes that aggravate the food crisis. The absence and lack of food security of the population is analyzed, changes in the prevalence of malnutrition that have occurred in recent years are considered, and the general scale of food security in the world is shown. The ranking of countries using the global food security index is also determined. As a result of the analysis of the reasons for the development of the global food problem, it was established that the food problem has reached global proportions today. There is an imbalance in food between countries of different levels of development. In countries with a low level of development and those that are developing, a situation of high depletion of food is observed. Many factors influenced this. Economic, environmental and climate crises have significantly increased the risk of worsening food security in the world and the likelihood of famine in certain regions. Russia's war against Ukraine, which is destroying its supply chain infrastructure and exacerbating food security problems, has contributed to increased attention to the issues under study. The research is aimed at determining the assessment of food security in the world and in Ukraine.

Keywords: food problem, food crisis, ensuring food security, hunger, food, foodstuffs.

JEL classification: F01, O15, Q18

Постановка проблеми. Сьогодні однією з важливих і гострих глобальних проблем людства є продовольча. Оскільки чисельність населення в світі стрімко зростає, існує загроза нестачі існуючих природних ресурсів для виробництва необхідної кількості продуктів харчування. Нерівномірність розвитку і нерациональність використання наявних природних ресурсів додатково загострюють продовольчу проблему. В такому контексті актуальним є посилення взаємодії країн для вирішення спільної продовольчої проблеми.

Загрози глобальній продовольчій безпеці як ніколи визначають необхідність пошуку напрямів підвищення продуктивності сільського господарства. Особливо актуальними ці питання стають у країнах, які є най-

більшими світовими виробниками сільськогосподарської продукції. Україна також не лишається осторонь вирішення проблеми глобальної продовольчої безпеки, оскільки є активним учасником світового процесу виробництва та розподілу продуктів харчування. Проте на діяльність українських аграріїв значно вплинула війна, наслідки якої негативно відобразилися на стані продовольчої безпеки в світі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням забезпечення глобальної продовольчої безпеки присвячено чимало наукових публікацій та аналітичних звітів. Зокрема, основними джерелами даних є такі, як *Economist Intelligence Unit*, Світовий банк, Міжнародний валютний фонд (МВФ), Продовольча та сільсько-

господарська організація ООН (ФАО), Програма розвитку ООН (ПРООН), Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ), Світова організація торгівлі (СОТ), Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Світовий інститут ресурсів, Міністерство сільськогосподарства США та національні сільськогосподарські міністерства і міністерства охорони здоров'я.

Втім, не зважаючи на значний обсяг теоретичної та аналітичної інформації з питань діяльності світових агрохолдингів, програм забезпечення продовольчої безпеки тощо, недостатньо уваги приділено саме причинам та передумовам виникнення проблеми голоду. Подальшого вивчення та систематизації потребують групи факторів впливу на загострення глобальних проблем недоїдання та голоду, оцінки продовольчої безпеки.

Метою роботи є дослідження рівня продовольчої безпеки в країнах світу.

Вклад основних результатів дослідження. Продовольчою безпекою є доступ людини до безпечної та поживної їжі. Це багатовимірна концепція, у якій розглядаються різні елементи продовольчої системи, включаючи виробництво, переробку, розподіл та споживання. Продовольча безпека охоплює всі точки доступу до продовольчих ресурсів – від фізичного до економічного та соціального.

Комітет Організації об'єднаних націй (*United Nations*, далі – ООН) з всесвітньої продовольчої безпеки характеризує продовольчу безпеку як ситуацію, при якій усі люди в будь-який час мають фізичний, соціальний та економічний доступ до достатньої кількості безпечних та поживних продуктів, які відповідають їх потребам та перевагам в їжі для активного і здорового способу життя [1]. Наявність належного доступу до їжі є одним з найголовніших і найважливіших прав людини, проте сотні мільйонів людей страждають від голоду, і приблизно 25 000 людей вмирають від голоду щодня. За оцінками ООН 854 мільйони людей у світі недоїдають [2].

На думку фахівців ООН, досягнення оптимальної продовольчої безпеки забезпечується якщо дотримуватися наступних критеріїв:

- наявність достатньої кількості постачальників продуктів харчування;
- підтримка стабільного попиту та пропозиції на продукти харчування;
- впевненість у можливості населення легко отримати доступ до продовольства.

За даними Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (*Food and Agriculture Organization*, далі – ФАО), відсутність продовольчої безпеки – це відсутність постійного доступу до достатньої кількості продуктів харчування для здорового та активного способу життя [1; 2]. Це часто спричинено економічною нестабільністю в країнах, конфліктами чи стихійними лихами.

Загрози продовольчій безпеці зростають, в основному, з таких причин:

- нерівномірний розподіл продуктів харчування;
- недоступність продуктів харчування для деяких людей, що обумовлено їх поточним місцем проживання (перебування);
- нестача ресурсів для виробництва чи придбання достатньої кількості продуктів харчування.

Відсутність продовольчої безпеки вимірюється ФАО за допомогою глобальної еталонної шкали

«Шкала досвіду продовольчої безпеки» (*Food Insecurity Experience Scale, FIES*). Відсутність продовольчої безпеки також може бути пов'язана з неадекватною якістю або кількістю продуктів харчування [3].

Помірна відсутність продовольчої безпеки зазвичай пов'язана з неможливістю регулярно харчуватися здоровою і поживною їжею. Таким чином, висока поширеність помірної міри відсутності харчової безпеки є важливим показником низької якості харчування та розвитку наслідків для здоров'я. Гостра (важка) нестача продовольства більшою мірою пов'язана з недостатньою кількістю продуктів харчування і, отже, тісно пов'язана з недоїданням або голодом (рис. 1).

На рисунку зображено частку всього населення, яке страждає від гострої нестачі продовольства, тобто недостатньої кількості продовольства. У 2020 році 11,9% населення світу відчували гостру нестачу продовольства. Відсутність продовольчої безпеки є найвищою у країнах Африки. З гострою продовольчою проблемою, найбільше стикаються країни з низьким рівнем доходу, де населення з нижчим і нестабільним доходом та більш обмеженим доступом до найважливіших основних послуг.

В 2020 році пандемія COVID-19 швидко поширилася світом і завдала серйозні наслідки глобальній продовольчій безпеці. Кількість людей, які зіткнулися з голодом і відсутністю продовольчої безпеки, зростала швидкими темпами, оскільки безпрецедентна криза посилила нерівність, яка й до того гальмувала прогрес. Пандемія посилила нерівність не тільки між країнами, а й всередині країн [5]. Відсутність продовольчої безпеки є однією з основних причин поганого харчування або недоїдання.

Поширеність недоїдання (*Prevalence of undernourishment, PoU*) – традиційний показник ФАО, що використовується для моніторингу голоду на глобальному та регіональному рівнях і заснований на даних країн про наявність продовольства, споживання продовольства та потреби в енергії (рис. 2). Він оцінює адекватність харчового раціону населення [6].

Відновлення зростання ВВП, яке спостерігалось у більшості країн у 2021 році, не призвело до підвищення продовольчої безпеки того ж року [8]. Голод у світі ще більше зріс у 2021 році після різкого зростання у 2020 році в розпал пандемії. Постійність пандемії та її тривалі наслідки, які посилили існуючу нерівність, сприяли подальшому зростанню недоїдання у 2021 році. В результаті чого, це завдало значного впливу на шляху до досягнення цілі ООН «Нульовий голод» до 2030 року [9]. Залишаючись відносно незмінною з 2015 року, Поширеність недоїдання зростає з 8,0% у 2019 році до приблизно 9,3% у 2020 році та продовжувало зростати у 2021 році – хоча й меншими темпами – приблизно до 9,8%. За оцінками ФАО, у 2021 році з голодом зіткнулися від 702 до 828 млн людей у світі (що відповідає 8,9% і 10,5% населення світу відповідно). Голод торкнувся на 46 млн людей більше у 2021 році порівняно з 2020 роком і загалом на 150 мільйонів людей більше з 2019 року, до пандемії.

Масштаби продовольчої безпеки змінювалися в залежності від регіону. За оцінками ФАО 2020 року, в країнах Азії проживає найбільша частка людей, які страждають від відсутності продовольчої безпеки, що становить 55,4%. Такі дані повністю відображають наслідки інфляції цін на продукти харчування для населення з низьким доходом у всьому регіоні. Відсутність харчової безпеки в країнах Африки становить 36,4%,

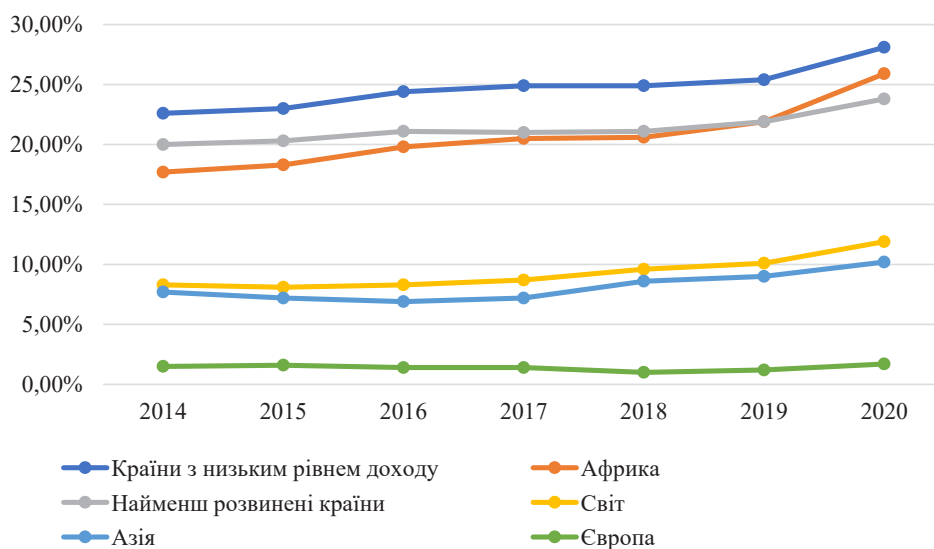

Рис. 1. Частка населення з гострою продовольчою безпекою, 2014–2020 рр.

Джерело: складено автором за даними [4]

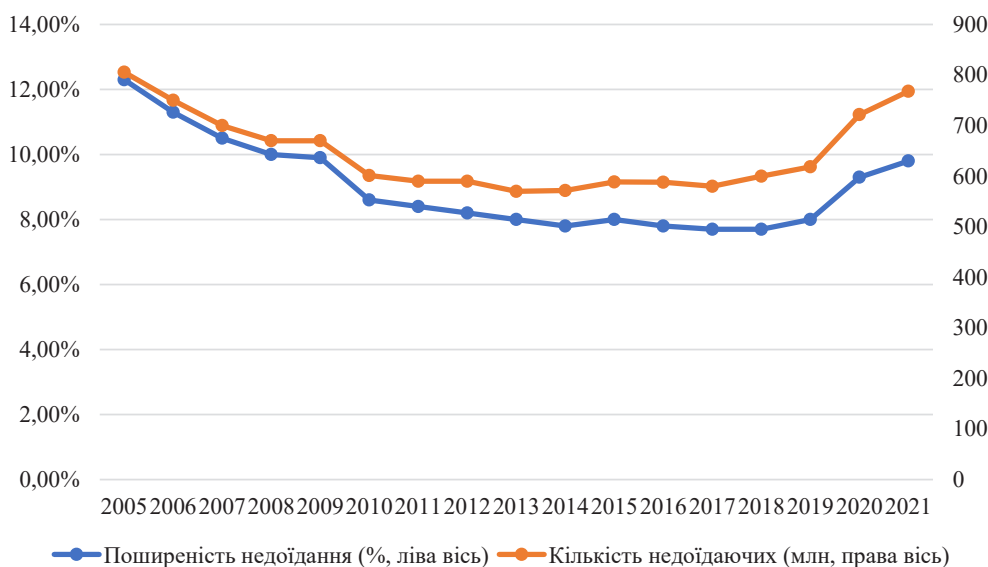

Рис. 2. Поширеність недоїдання в світі, 2005–2021 рр.

Джерело: складено автором за даними [6; 7]

в регіоні Латинської Америки і Карибського басейну 6,9%, в інших країнах – 1,3% (рис. 3).

Крім того, розгортається ще одна криза, яка матиме значні наслідки для глобальної продовольчої безпеки та харчування: війна в Україні. Прямі та непрямі наслідки конфлікту, який набув найбільш активної фази у 2022 році, породжує численні загрози для світових сільськогосподарських ринків через порушення каналів торгівлі, процесів виробництва та процедур ціноутворення. Зазначені фактори негативно вплинули стан продовольчої безпеки та харчування багатьох країн, зокрема тих, які вже зіткнулися з голодом та продовольчою кризою.

Оцінка продовольчої безпеки в країнах світу вимірюється за допомогою глобального індексу продовольчої безпеки (*Global Food Security Index, GFSI*), який розроблений та побудований *Economist Impact* за підтримки *Corteva*

Agriscience – торгової глобальної сільськогосподарської компанії, яка поєднує у собі передові інновації, тісну взаємодію з клієнтами та оперативну реалізацію продовольчих товарів, щоб пропонувати вигідні рішення для найнагальніших світових сільськогосподарських проблем [10; 11]. Починаючи з 2012 року *The Economist* публікує Глобальний індекс продовольчої безпеки – інструмент, який вимірює продовольчу безпеку у 113 країнах світу. *Economist Impact* здійснює повний та остаточний редакційний контроль над усім процесом побудови рейтингу, включаючи збір даних, аналіз та прогнозування. Глобальний індекс продовольчої безпеки складається з чотирьох компонентів:

- економічна доступність до продовольства;
- фізична доступність до продовольства;
- якість та безпечність;
- природні ресурси та стійкість.

«Економічна доступність до продовольства» складається з шести показників-індикаторів: зміна середніх витрат на їжу; частка населення, яке перебуває за глобальною межею бідності; індекс доходу з урахуванням нерівності; доступ до ринку та надання сільськогосподарських фінансових послуг; державні програми продовольчої безпеки; сільськогосподарські імпорتنі тарифи.

«Фізична доступність до продовольства» містить сім складових: регуляторні зобов'язання щодо продовольчої безпеки та доступу; втрати їжі; політичні та соціальні бар'єри для доступу; мінливість виробництва сільського господарства; сільськогосподарська інфраструктура; сільськогосподарські дослідження та розробки; достатність пропозиції.

«Якість та безпечність» має п'ять складових показників: різноманітність раціону харчування; якість білка; безпека харчових продуктів; доступність мікроелементів; харчові стандарти; дієтичне різноманіття.

Індикатор природних ресурсів та стійкості має оцінювати вплив кліматичних умов, стійкість країн до ризиків природних ресурсів та в результаті адаптивності до цих ризиків та факторів впливу на рівень продовольчої безпеки в країнах.

Рейтинг *GFSI* (табл.1) свідчить про те, що рівень продовольчої безпеки дуже різниться по всьому світу та має значний розрив між країнами. Деякі регіони схильні до відсутності продовольчої безпеки через відсутність родючих земель, а також капіталу для закупівлі достатньої кількості продовольства за рахунок імпортних закупівель. Однак зовнішні чинники, такі як глобальні проблеми зі здоров'ям населення – пандемія COVID-19, або політичні конфлікти, зокрема війна між Україною та Росією, що продовжується, ставлять під загрозу постачання продовольства в інші країни.

Згідно з даними табл. 1, вісім із десяти країн з високим рівнем продовольчої безпеки у 2022 році – країни ЄС з високим рівнем доходу. Очолюють рейтинг Фінляндія з результатом 83,7 балів, Ірландія з результатом 81,7 та Норвегія з результатом 80,5. Ці країни отримали високі оцінки за всіма чотирма компонентами *GFSI*, доводячи, що мають достатні та доступні за ціною продовольчі та природні ресурси для підтримки свого населення, а також адекватні програми продовольчої безпеки. Велика Британія (78,8 балів) і Португалія (78,7 балів) замикають першу десятку лідерів. Найнижчий показник має Сирія (36,3 балів) та Гаїті (38,5 балів). Переважна більшість країн із найгіршими показниками розташовані у Африці з балами від 40 до 45, що обмовлено низькими значеннями показників економічної доступності, доступності до продуктів харчування, а також дуже низькими стандартами якості та безпеки.

Відповідно до рейтингу продовольчої безпеки 2022 року, Україна займає 71 місце в світі, проте у 2021 році займала 58 місце [13]. За фактором фізичної доступності Україна має 48,1 бал та займає 93 місце у світі або 26 місце з 26 європейських країн. Найгіршим фактором є Природні ресурси та стійкість – 43,5 балів та займає 94 місце у глобальному рейтингу, що вказує на суттєві проблеми до доступу та управління водними ресурсами, а також проблеми в системі управління ризиками [12].

Негативними факторами в забезпеченні продовольчої безпеки України є політичні та соціальні бар'єри, інфраструктура ланцюгів постачання, недостатній розвиток досліджень сільського господарства, а також

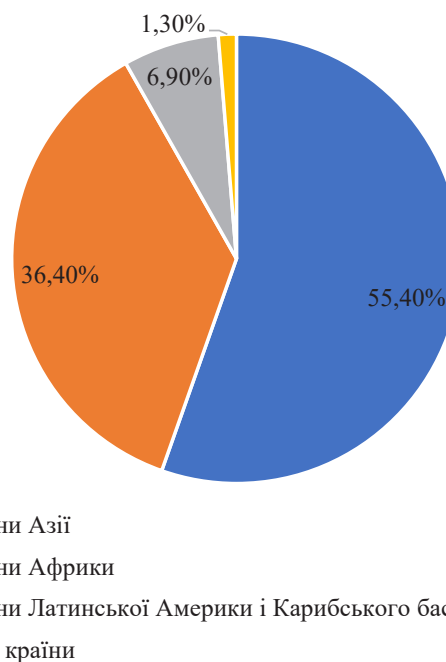

Рис. 3. Відсутність харчової безпеки населення, 2020 р.

Джерело: складено автором за даними [6; 7]

стратегія доступу до продовольства. Показник з позитивною тенденцією – фактор якості та безпеки харчових продуктів, за яким Україна має 71,3 бали та посідає 52 місце глобального рейтингу. Різниця між лідерами та країнами, які знаходяться в нижній частині рейтингу, продовжує збільшуватися з 2019 року, що відображає нерівність у глобальній продовольчій системі.

У 2022 році *GFSI* зіткнувся з падінням значень двох сильніших складових – економічної доступності, якості та безпечності харчових продуктів – і продемонстрував постійну слабкість у двох інших складових – фізична доступність, природні ресурси та стійкість. Зокрема, економічна доступність – вищий показник, знизився через різке зростання цін на продукти харчування, скорочення свободи торгівлі та скорочення фінансування мереж продовольчої безпеки.

Країни, в яких фермери мають доступ до сільськогосподарських та фінансових ресурсів, уряди інвестують у дослідження, розробки та інноваційні технології, також країни, в яких розвинена інфраструктура ланцюгів поставок, мають більш високі показники глобальної продовольчої безпеки.

Висновки. На сьогоднішній день рівень продовольчої безпеки значно відрізняється в усьому світі та показує значний розрив у продовольчій безпеці між країнами. Політичні та збройні конфлікти, економічні потрясіння, екстремальні кліматичні явища та стрімко зростаючі ціни на добрива, в результаті загострюють продовольчу кризу в світі.

Фізична та фінансова доступність до продовольства впливає на поширеність міжнародної продовольчої безпеки. У 2022 році відбулось загострення продовольчої проблеми, частково через вторгнення Росії в Україну та зростаючі ціни на паливо та добрива. Доступ до продуктів харчування стає все більш складним завданням, особливо для мільйонів людей у країнах з низьким та середнім рівнем доходу.

Таблиця 1

Рейтинг країн за індексом продовольчої безпеки, 2022 р.

Місце	Країна	Загальна оцінка	Економічна доступність	Фізична доступність	Якість та безпечність	Природні ресурси та стійкість
1	Фінляндія	83,7	91,9	70,5	88,4	82,6
2	Ірландія	81,7	92,6	70,5	86,1	75,1
3	Норвегія	80,5	87,2	60,4	86,8	87,4
4	Франція	80,2	91,3	69	87,7	70,3
5	Нідерланди	80,1	92,7	70,7	84,7	69,2
6	Японія	79,5	89,8	81,2	77,4	66,1
7	Швеція	79,1	91,9	68,3	85	68,3
8	Канада	79,1	88,3	75,7	89,5	60,1
9	Велика Британія	78,8	91,5	71,6	77,6	71,1
10	Португалія	78,7	90	77	79,8	64,5
11	Швейцарія	78,2	89,2	76,8	73,5	69,5
12	Австрія	78,1	91,3	67,1	81,2	69,7
13	США	78,0	87,1	65,1	88,8	69,4
14	Данія	77,8	92,1	63,2	89,1	63,8
15	Нова Зеландія	77,8	91,6	67,7	73,1	75,1
16	Чехія	77,7	91,3	69,4	76,3	70,3
17	Бельгія	77,5	92,6	64,6	88,4	61
18	Коста Ріка	77,4	83	73	79,2	73,3
19	Німеччина	77	87,9	67	79,9	70,8
20	Іспанія	75,7	89	63,1	81,2	66,4
71	Україна	57,9	66,6	48,1	71,3	43,5
105	Судан	42,8	35,2	48,2	53,9	35,7
106	Венесуела	42,6	41,8	36,7	51,5	41,4
107	Нігерія	42	25	39,5	55,6	53,7
108	Бурунді	40,6	32,5	41,4	52,4	38,6
109	Мадагаскар	40,6	39,5	43	34,9	44,9
110	Сьєрра-Леоне	40,5	36,6	35,5	41,8	49,8
111	Ємен	40,1	46,4	26,9	48,7	37,8
112	Гаїті	38,5	32,8	49,6	37,9	34,2
113	Сирія	36,3	32	26,6	50,8	38,4

Джерело: складено автором за даними [12]

Список використаних джерел:

1. Food security. International food policy research institute. Available at: <https://www.ifpri.org/topic/food-security>
2. Losing 25,000 to Hunger Every Day. United Nations. Available at: <https://www.un.org/en/chronicle/article/losing-25000-hunger-every-day>
3. Sustainable Development Goals. Food and Agriculture Organization of the United Nations. Available at: <https://www.fao.org/sustainable-development-goals/indicators/2.1.1/en/>
4. Hunger and Undernourishment. Our World in Data. Available at: <https://ourworldindata.org/hunger-and-overnourishment>
5. Undernourishment by world region. Our World in Data. Available at: <https://ourworldindata.org/hunger-and-overnourishment#overnourishment-by-world-region>
6. Sustainable Development Goals. Food and Agriculture Organization of the United Nations. Available at: <https://www.fao.org/sustainable-development-goals/indicators/211/en/>
7. The State of Food Security and Nutrition in the World 2021. Food and Agriculture Organization of the United Nations. Available at: <https://www.fao.org/state-of-food-security-nutrition/2021/en/>
8. World Economic Outlook October 2021. International Monetary Fund. Available at: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2021/10/12/world-economic-outlook-october-2021>
9. Achieving Zero Hunger by 2030: A Review of Quantitative Assessments of Synergies and Trade-offs amongst the UN Sustainable Development Goals. An official website of the European Union. Available at: https://knowledge4policy.ec.europa.eu/publication/achieving-zero-hunger-2030-review-quantitative-assessments-synergies-trade-offs-amongst_en
10. Global Food Security Index 2022 Resource library. Economist Impact. Available at: <https://impact.economist.com/sustainability/project/food-security-index/resource-library>
11. Protecting and preserving the source of our food and helping our agricultural communities thrive. Corteva Agriscience. Available at: <https://www.corteva.com/>
12. Global Food Security Index 2022. Economist Impact. Available at: https://impact.economist.com/sustainability/project/food-security-index/reports/Economist_Impact_GFSI_2022_Global_Report_Sep_2022.pdf
13. Global Food Security Index 2021. Economist Impact. Available at: <https://nonews.co/wp-content/uploads/2022/03/GFSI2021.pdf>